

УДК 330.341.1

О. А. Кулинич,
аспірант кафедри управління національним господарством та економічної політики, магістр державного управління, Національна академія державного управління при Президентові України, заступник начальника Сулинського басейнового відділу охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства Держрибгентства України

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

О. Kulynych,
graduate student of department of management a national economy, master's degree of state administration National academy of state administration at President of Ukraine, depchief Sulinskogo pool department of guard, use and recreation of water biotresources and adjusting of fishing of Derzhribagentstva of Ukraine

FEATURES OF STATE ADMINISTRATION INNOVATIVE DEVELOPMENT ARE IN THE CONDITIONS OF TRANSITIONAL PERIOD

У статті автор розглядає проблеми державного управління інноваційним розвитком в сучасних умовах. Особливу увагу акцентує на аналізі інноваційного потенціалу та умовах його ефективної реалізації. Стратегічне управління інноваціями є складовою частиною інноваційного менеджменту і вирішує питання планування і реалізації інноваційних проектів і процесів, розрахованих на значний якісний стрибок у підприємстві, виробництві чи соціальному середовищі. Результати оцінки стану елементів інноваційного потенціалу повинні лягти в основу розробки комплексу заходів, спрямованих на підвищення інноваційної активності країни.

The author of the article examines the problems of state administration innovative development in modern terms. Accents the special attention on the analysis of innovative potential and terms of him effective realization. A strategic management innovations is component part of innovative management and decides the question of planning and realization of innovative projects and processes, counted on a considerable high-quality jump in an enterprise, production or social environment. The results of estimation of the state of elements of innovative potential must underlie development of complex of measures, directed on the increase of innovative activity of country.

Ключові слова: державне управління, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал, інноваційна діяльність, стратегічне управління.

Key words: state administration, innovative development, innovative potential, innovative activity, strategic management.

Важливою складовою економічної політики всіх розвинених держав є інноваційна політика, сприяння діяльності підприємців-інноваторів, які визначають здатність національної економіки до інноваційного розвитку, ефективного використання найновіших технологій.

Особливого значення інноваційний процес набуває для перехідних економік. А саме такою є економіка України. Ринкові відносини, що впроваджуються, різко висвічують спадщину адміністративно-командної системи — надвиратне, неефективне господарювання, що в умовах жорсткої міжнародної конкуренції та встановлення врівноважених цін ставить більшість існуючих підприємств перед загрозою банкрутства.

Подолання цього стану можливе тільки через потужний інноваційний перерозподіл ресурсів суспільства, на користь конкурентоспроможних наукоємних виробництв.

Відсутність структурної перебудови інноваційного типу генерує потужні стагнації та інфляції. Виробництво ніби

"виштовхує" капітал, призначений для відтворення неефективних підприємств, які втратили попит на свою продукцію. Подолання такої структурної кризи можливе тільки в тому разі, якщо цей капітал спрямовуватиметься в науково-технічні інновації, у нові виробництва, котрі визначають суть та напрями трансформаційних процесів.

Країна з перехідною економікою, яка програє "інноваційні змагання", залишається аутсайдером світової спільноти. Тому Україна може претендувати на належне їй за потенціалом місце в Європі та світі лише за умови, що вона виявиться спроможною опанувати інноваційний шлях розвитку. Для цього потрібно створити соціально-економічні умови та стимули для організаційної конвергенції в українському суспільстві пріоритету системи цінностей науково-технічного розвитку та ідеології ринкових реформ.

Негативні наслідки кризових явищ в економіці України та їх переплетіння в сфері науки, освіти, техніки і техно-

логічного розвитку зумовили істотне гальмування інноваційних процесів. Бюджетне фінансування науково-технічної сфери неухильно зменшується, залишається низьким рівень впровадження у виробництво результатів досліджень та розробок, наука поступово перестає бути суспільно визнаною пріоритетною діяльністю держави. Відбувається незворотна втрата інтелектуального потенціалу країни.

У вітчизняній літературі досить глибоко розкрито цілий ряд проблем державного управління інноваційним розвитком в сучасних умовах. Зокрема варто відмітити таких вчених, як В. Бодров, О. Вільчинський, А. Гальчинській, В. Геєць, М.Голик, П. Єщенко, Я. Жаліло, О. Кірдіна, В. Мандибур, В.Мунтіян, О.Рудика, В. Семиноженко, А.Тищенко, Л. Федулова, та ін. Проте існує актуальна потреба висвітлення проблем управління інноваційним розвитком в умовах перехідного періоду.

Основним недоліком здійснюваної інноваційної політики залишається її спрямованість на управління переважно "процесом", а не "кінцевими результатами". Треба створювати матеріально-технічне підґрунтя для системи стимулів та необхідних організаційно-технологічних понять ефективної роботи хоча б найкращої частини науково-технічного та виробничого потенціалу. Тому для вдосконалення інноваційної політики дуже важливо формувати стимулююче економіко-правове середовище саме для тих суб'єктів циклу "наука-техніка-виробництво", які забезпечують відчутні позитивні кінцеві результати.

Державна інноваційна політика повинна стати найважливішою підмогою діяльності, спрямованої на виведення економіки України з кризи. Головною метою такої політики є стратегічна орієнтація розвитку виробництва на створення і широке застосування принципово нових машин, матеріалів, комплексних технологічних систем, ефективне освоєння науково-технічних розробок, забезпечення соціально-економічних, організаційних і правових умов для постійного відтворення та ефективного використання науково-технічного потенціалу. Досвід показує, що значна частина науково-технічних інновацій пов'язана з інвестиційними товарами, які потребують капітальних витрат. Тому, якщо рівень нагромадження інвестицій у країні низький, то потенційні можливості розвитку науково-технічної сфери можуть бути втраченими. Цей аспект сьогодні дуже актуальний для країн з перехідною економікою, бо процес відтворення виробничого апарату переживає глибоку кризу.

Спад інвестиційної діяльності є результатом і причиною подальшого погіршення структури економіки. Нова інвестиційна політика має сприяти поживленню інвестування в економіку України. Основні джерела капітальних вкладень не забезпечують достатньої кількості ресурсів, до того ж вони не використовуються повністю. Виходом може бути прогнозування розвитку економіки.

Проблеми поліпшення структури економіки, оголошені пріоритетними завданнями реформування, залишаються поки що нерозв'язаними. Спад інвестиційної діяльності набагато важливіший, ніж безпосередньо саме виробництво.

Таким чином, держава вбачає своїм головним завданням створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності, стимулювання приватних інвестицій при обмеженні своєї діяльності як інвестора. Відповідно до нової інвестиційної концепції, яка надає вирішального значення зростанню обсягу та ефективності недержавних інвестицій, основним джерелом мають стати власні й залучені кошти. Передбачається посилення ролі в інвестиційному процесі вторинного ринку цінних паперів. Для зміцнення бази самофінансування підприємств велике значення на-

дається новій амортизаційній політиці й використанню власного прибутку.

Поліпшення інвестиційного клімату, розширення інвестиційних ресурсів — необхідні, але недостатні умови для виходу з економічної кризи. Треба зробити економіку сприятливою до інвестицій через розвиток інфраструктури, форм і методів залучення в інвестиційну сферу капіталів інституту фінансових посередників, що діють у ній.

Якщо українська економіка не здатна на основі саморегулювання відновити процес акумуляції інвестиційних ресурсів і їх використання в накопиченні капіталу в реальному секторі економіки, держава може здійснювати й використовувати економічні прогнозування для впливу на економічне зростання і галузеву структуру капіталовкладень.

Політика державного регулювання має включати арсенал утримання вітчизняного капіталу в національному економічному просторі. Кредитна і процентна політика, методи фінансування бюджетного дефіциту не повинні підтримувати вищої норми прибутку в сфері банківських, валютних і спекулятивних операцій порівняно із середньою нормою прибутку, що існує в економіці. Залучення інвестицій було і залишається ключовим питанням розвитку регіональної економіки.

Найважливішим сучасним фактором стимуляції та підтримки інноваційного процесу є заохочення виробництва високоякісної продукції через систему державної сертифікації. Підтверджуючи відповідність товарів вимогам державних та міжнародних стандартів, сертифікація забезпечує можливість об'єктивного вибору інноваційної продукції та її спадкоємність. Існування систем якості є важливою передумовою комерційного успіху. Наявність у вітчизняної продукції визнаного сертифікату якості зумовлює не тільки її ціну на світових ринках, а часто й саму можливість виходу на них. Сертифікація базується на законодавчих актах, що встановлюють обов'язкові вимоги до продукції підприємств [4].

Якість продукції і її конкурентоспроможність у значній мірі залежать від стратегічних можливостей країни, її інноваційного потенціалу.

Інноваційний потенціал — це здатність країни (взагалі) чи суб'єкта господарювання (зокрема) робити нову, наукомістку продукцію, що відповідає вимогам ринку (особливо світового) і містить у собі:

- наукові проектні і дослідно-конструкторські розробки;
- виробничі потужності для виробництва засобів виробництва;
- потужності експериментальної бази, пов'язаної з підготовкою нового виробництва;
- інструмент і оснащення для проведення наукомістких операцій;
- можливості впровадження нововведень і їх контролю.

Головними складовими інноваційного потенціалу залишаються кадри, їхня кваліфікація, компетентність, професіоналізм і новаторство [3].

Інноваційний менеджмент створює суб'єкту господарювання, що виступає як носій інновації, сприятливі і вигідні конкурентні переваги. Вирвавши ресурси з рутинного кругообігу, підприємець використовує їх новим способом.

Стратегічне управління інноваціями є складовою частиною інноваційного менеджменту і вирішує питання планування і реалізації інноваційних проектів і процесів, розрахованих на значний якісний стрибок у підприємстві, виробництві чи соціальному середовищі підприємства [7].

Важливим чинником економічного зростання й забезпечення належного місця вітчизняної економіки у світовій економічній системі є ефективне використання інновацій, які перетворюються на вирішальний фактор соціально-економічного розвитку і відіграють провідну роль у вирішенні економічних, екологічних, соціальних та культурних завдань. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває розгляд комплексу питань щодо інноваційної діяльності і, зокрема, інноваційного потенціалу, як системного показника, що характеризує рівень ефективності економіки у реалізації стратегії інноваційного розвитку.

Надійною базою для забезпечення ефективності інноваційної діяльності є інноваційний потенціал, який визначає рівень інноваційних можливостей усіх суб'єктів господарської діяльності. Слід зазначити, що питанням формування інноваційного потенціалу в економічній літературі приділяється досить багато уваги, однак, існуюча інформація, найчастіше, носить суперечливий характер.

Від величини інноваційного потенціалу залежить вибір тієї або іншої стратегії інноваційного розвитку. Так, якщо у країні є всі необхідні ресурси, то вона може піти по шляху стратегії лідера, розробляючи й впроваджуючи принципово нові або базисні інновації. Якщо інноваційні можливості обмежені, то доцільно їх нарощувати й обирати стратегію послідовника, тобто реалізовувати поліпшуючі технології.

У широкому розумінні поняття "потенціал" (лат. "potentia" — сила) — це засоби, запаси, джерела, що є в наявності і можуть бути використані, приведені в дію для досягнення певної мети, виконання плану, розв'язання завдань, можливості якої-небудь соціальної системи у певній області.

Поняття "інноваційний потенціал" стало концептуальним відображенням феномена інноваційної діяльності та отримало свій розвиток з початку 80-х років ХХ ст. Не так давно воно стало вводитись в число понять економічної науки як економічна категорія. В останній час все більше дослідників та вчених приділяють увагу вивченню окремих аспектів інноваційного потенціалу.

Інноваційний потенціал варто розглядати з погляду комплексного й системного підходів. З позицій системного підходу інноваційний потенціал є невід'ємною частиною сукупного потенціалу країни й у свою чергу являє собою цілісну динамічну соціально-економічну систему. З позицій комплексного підходу інноваційний потенціал являє собою комплексну структуру, що складається із сукупності взаємодіючих елементів різного ступеня складності й організації [5].

Згідно із Законом України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", інноваційний потенціал являє собою "сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничо-соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки".

Інноваційний потенціал слід розглядати як складну динамічну систему генерування, накопичення і трансформування наукових ідей та науково-технічних результатів в інноваційні продукти, процеси. Інноваційний потенціал країни — це підсистема цілісної системи, в якій він взаємодіє з іншими потенціалами країни (кадровим, науково-технічним, технологічним тощо).

Інноваційний потенціал складає основу загального економічного потенціалу країни, органічно входячи до його складових і визначає потенційну можливість країни щодо здійснення інноваційного розвитку або росту.

Структура інноваційного потенціалу представлена єдністю трьох його складових: ресурсної, внутрішньої, результативної, які співіснують, взаємно передбачають і обумовлюють одна одну.

Ресурсна складова інноваційного потенціалу залежить від можливостей використання кожного одиничного господарського ресурсу в інноваційному процесі. Інтенсифікація інноваційної діяльності дозволяє підвищити ефективність використання ресурсної складової, а значить, і інноваційного потенціалу в цілому. Головним принципом виділення ресурсних елементів потенціалу є їх функціональна роль в інноваційному процесі. Ця складова включає у себе матеріально-технічні, інформаційні, фінансові, трудові ресурси. Кожна зі складових грає важливу роль, впливаючи на якісну та кількісну оцінку інноваційного потенціалу.

Внутрішня складова інноваційного потенціалу — це інститути, або суб'єкти інноваційної діяльності, які забезпечують: внутрішні процеси інноваційної діяльності (винахід і виробництво нового продукту); безпосереднє впровадження нових технологій; взаємозв'язок об'єкта дослідження як з наукою, яка надає прогресивні ідеї і вже оформлені інноваційні розробки, так і з ринком, який споживає готовий продукт, а також методами, організації управління інноваційним процесом.

Результативна складова — це реальний фактичний інноваційний продукт, отриманий в інноваційному процесі, тобто досягнутий рівень інноваційного потенціалу.

Найпоширенішим підходом є ресурсний, згідно з яким поняття інноваційного потенціалу трактується як сукупність ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності країни [5].

Ресурсна складова інноваційного потенціалу є свого роду базисом для його формування. Вона включає наступні основні компоненти, що мають різне функціональне призначення: матеріально-технічні, інформаційні, фінансові, людські та інші види ресурсів. Так, матеріально-технічні ресурси, являючи собою речовинну основу, визначають техніко-технологічну базу потенціалу, яка надалі впливатиме на масштаби і темпи інноваційної діяльності. У свою чергу самі вони формуються в галузях, що виготовляють засоби виробництва, які шляхом вживання нових технологій закладають в них потенційні можливості, реалізовані або нереалізовані згодом.

Наступна компонента ресурсної складової — інформаційний ресурс (такі її активні форми як бази знань, моделі, алгоритми, програми, проекти і т.д.) подібно ферменту переводить матеріальні чинники з латентного стану в активний. Даний вид ресурсів, на відміну від інших, практично невичерпний. З розвитком суспільства і активізацією використання знань, запаси інформаційного ресурсу не зменшуються, а, навпаки, збільшуються. При цьому цей вид ресурсів не самостійний і сам по собі має лише потенційне значення, тільки об'єднавшись з іншими ресурсами — досвідом, працею, кваліфікацією, технікою, технологією, енергією, сировиною, він з'являється як рушійна сила інноваційного потенціалу.

Фінансові ресурси входять до складу ресурсної складової інноваційного потенціалу як органічна єдність наявних ресурсів і невикористаних можливостей їх альтернативного вкладення.

Таким чином, вони характеризуються тією сукупністю джерел і запасів фінансових можливостей, які є в наявності і можуть бути використані для реалізації конкретних цілей і завдань. При цьому об'єм фінансових ресурсів відображає фінансову потужність, здатність системи брати участь в створенні матеріальних благ і наданні послуг. Проте, крім

забезпечуючої функції фінансові ресурси виконують і страхову функцію, безпосереднім чином дублюючи, а також вимірюючи в грошових одиницях матеріально-технічні, інформаційні, людські і інші ресурси, що входять до складу інноваційного потенціалу.

Отже, значення цього ресурсу неоднозначне. З одного боку, через свою обмеженість він змушує шукати більш економічний варіант, виходити з того, що є, інтенсифікувати використання наявних чинників, тобто приводить в рух всю систему. З іншою — його лімітований характер може загальмувати або погасити формування і реалізацію самого інноваційного потенціалу. Проте одне залишається безперечним — цей вид ресурсів безпосереднім чином (якісно і кількісно) впливає на інноваційний потенціал. Наступною компонентою ресурсної складової інноваційного потенціалу є людський ресурс (капітал, чинник), який не просто виконує забезпечуючу функцію, а виступає головною креативною силою.

Іншою складовою інноваційного потенціалу, не менше важливою, ніж ресурсна, є результативна складова, яка виступає віддзеркаленням кінцевого результату реалізації наявних можливостей (у вигляді нового продукту, одержаного в ході здійснення інноваційного процесу). Таким чином, вона — свого роду цільова характеристика інноваційного потенціалу.

Важливість цієї складової і доцільність відособленого виділення підтверджується тим, що її збільшення, у свою чергу, сприяє розвитку решти складових (наприклад, ресурсної). Іншими словами, результативна складова, сама, являючи собою результат кількісної і якісної зміни, несе в собі потенційні можливості виведення на новий рівень функціонування як інноваційного потенціалу, так і системи в цілому.

Третью складовою інноваційного потенціалу є внутрішня складова, що забезпечує дієздатність і ефективність функціонування всіх попередніх елементів. У цілому, вказана складова характеризує можливість цілеспрямованого здійснення інноваційної діяльності, тобто визначає здатність системи на принципах ринкової результативності залучати ресурси для інновацій, створення і розповсюдження різного роду нововведень. Таким чином, внутрішню складову можна охарактеризувати через процеси створення і впровадження нового продукту, забезпечення взаємозв'язку новатора як з наукою, що надає прогресивні ідеї, так і ринком, споживаючим готовий продукт, а також методи і способи управління інноваційним процесом.

Вказана складова є досить складною і важливою, і тому для детального її аналізу окремі автори пропонують використовувати структурно-інституційний і функціональний підходи. При цьому перший — вичленяє структуру інноваційної діяльності з погляду системи інституційних суб'єктів, її здійснюючих, а також економічні зв'язки із зовнішніми для неї сферами — наукою і виробництвом, а другий — виявляє тимчасові закономірності інноваційного процесу — виробництво інноваційного продукту, його обмін, розподіл, споживання і відновлення циклу інноваційного процесу, за яке і відповідає внутрішня складова інноваційного потенціалу.

Враховуючи проаналізовану літературу, доцільно подати таке визначення інноваційного потенціалу, як сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що можуть за певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинників інноваційного середовища бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення нових потреб суспільства.

Аналіз та узагальнення відомих у літературі підходів до визначення інноваційного потенціалу та його складових можуть бути адаптовані для оцінки інноваційного по-

тенціалу. При цьому повинні бути враховані всі ресурсні складові інноваційного потенціалу, що було виділено. Кількісний інтегральний показник інноваційного потенціалу формується за складовими, які характеризують такі ресурси: інтелектуальні, науково-технічні, майнові, фінансові та організаційні [7].

Результати оцінки стану елементів інноваційного потенціалу повинні лягти в основу розробки комплексу заходів, спрямованих на підвищення інноваційної активності країни.

Причому доцільно здійснювати аналіз як внутрішнього стану інноваційного потенціалу, так і зовнішніх чинників з урахуванням наявного потенціалу конкурентів. Крім того, такий аналіз необхідно здійснювати з урахуванням стратегічних позицій країни в минулому, теперішньому і майбутньому часі. Інноваційний потенціал можна досліджувати такими основними методами, як порівняльний, статистичний, факторний та методом експертних оцінок.

Література:

1. Закон України " Про інноваційну діяльність " // Відомості Верховної Ради України. — 2002 р. — № 36.
2. Закон України " Про наукову і науково-технічну діяльність " від 16.05.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 28.
3. Бруккинг Э. Интеллектуальный потенциал: ключ к успеху в новом тысячелетии. / Пер. с англ. под ред. Л.Н. Ковалик. — СПб.: Питер, 2001. — 288 с.
4. Голик М.П. Анализ влияния научно-технического прогресса на эффективность промышленного производства. — М.: Финансы и статистика, 2004. — 274 с.
5. Рудика О.В. Іноваційний потенціал та оцінка його стану на підприємстві. Економіка розвитку. — 2004. — № 1 (29). — С. 82—88.
6. Тищенко А.Н., Давыскиба Е.В. Моделирование развития инновационного потенциала региона. Регион: стратегия і пріоритети. — 2006. — № 4. — С. 138 — 145.
7. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком: монографія / За заг. ред. О.А. Біловодської. — Суми: Університетська книга, 2014. — 432 с.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), "Law "On Innovation Activity", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 36.
 2. Verkhovna Rada of Ukraine (2000), "Law "On Scientific and Technical Activities", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 28.
 3. Brukkyh, E. (2001), Yntellektual'nyj potentsyal: kliuch k uspekhu v novom tysiachelety [Intellectual potential: the key to success in the new millennium], Pyter, St.Petersburg, Russia.
 4. Holyk, M.P. (2004), Analiz vlyaniya nauchno-tekhnycheskoho prohressa na efektyvnost' promyshlennoho proyzvodstva [Analysis of the impact of technological progress on the efficiency of industrial production], Fynansy y statystyka, Moscow, Russia.
 5. Rudyka, O.V. (2004), "Innovation capacity and assessment of its status in the enterprise", Ekonomika rozvytku, vol.1 (29), pp. 82—88.
 6. Tyschenko, A.N. and Davyskyba, E.V. (2006), "Modeling the development of innovative capacity of the region", Rehiion: stratehiia i priorytety, vol. 4, pp. 138—45.
 7. Bilovods'ka, O.A. (2014), Mekhanizm stratehichnoho upravlinnia innovatsijnym rozvytkom [The mechanism of strategic management of innovation development], Univer-sytets'ka knyha, Sumy, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 23.10.2014 р.*